

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Алла РЕВТЬ

«_____» _____ 2026 р.

**СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ СІМЕЙ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ
ОБСТАВИНАХ**

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Бакалаврська робота
на здобуття кваліфікації – «Бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією
соціальна педагогіка»

Автор роботи Борсук Василь Михайлович _____

підпис

Науковий керівник кандидат педагогічних наук,

доцент Зубрицький Ігор Ярославович _____

підпис

Дрогобич 2026

АНОТАЦІЯ

У бакалаврській роботі здійснено теоретичний аналіз особливостей надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО. Розкрито сутність поняття сімей у СЖО, охарактеризовано основні чинники виникнення кризових ситуацій у сім'ї та проаналізовано нормативно-правове забезпечення системи соціальних послуг в Україні.

У роботі обґрунтовано значення комплексного та клієнтоцентрованого підходів у соціальній роботі з сім'ями у СЖО. Визначено основні форми, методи та технології соціальної роботи, зокрема соціальний супровід, ведення випадку, кризове втручання, консультування та профілактичну роботу. Окрему увагу приділено організації міжвідомчої взаємодії у процесі надання соціальних послуг та ролі територіальних громад у підтримці сімей, які перебувають у кризових ситуаціях.

Доведено, що ефективність надання соціальних послуг значною мірою залежить від рівня міжвідомчої координації, розвитку інтегрованих соціальних послуг, кадрового та ресурсного забезпечення соціальної сфери, а також професійної компетентності фахівців соціальної роботи.

Ключові слова: сім'я, складні життєві обставини, соціальні послуги, соціальна робота, соціальний супровід, ведення випадку, міжвідомча взаємодія, територіальна громада, соціальна підтримка.

ABSTRACT

The bachelor's thesis provides a theoretical analysis of the peculiarities of social service provision for families experiencing difficult life circumstances. The essence of the concept of families in difficult life circumstances is revealed, the main factors contributing to family crisis situations are characterized, and the legal framework of the social services system in Ukraine is analysed.

The study substantiates the importance of comprehensive and client-centered approaches in social work with families in difficult life circumstances. The main forms, methods, and technologies of social work are identified, including social support, case management, crisis intervention, counselling, and preventive work. Particular attention is paid to the organization of interagency cooperation in the process of providing social services and to the role of territorial communities in supporting families facing crisis situations.

It has been proven that the effectiveness of social service provision largely depends on the level of interagency coordination, the development of integrated social services, adequate staffing and resource support within the social sphere, and the professional competence of social work specialists.

Keywords: family, difficult life circumstances, social services, social work, social support, case management, interagency cooperation, territorial community, social assistance.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО.....	8
1.1. Поняття та особливості сімей, які перебувають у СЖО	8
1.2. Система соціальних послуг для сімей, які перебувають у СЖО	15
1.3. Нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО в Україні	21
<i>Висновки до першого розділу.....</i>	26
Розділ II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО.....	27
2.1. Форми, методи та технології соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у СЖО.....	27
2.2. Організація міжвідомчої взаємодії у процесі надання соціальних послуг сім'ям у СЖО.....	32
2.3. Проблеми та шляхи підвищення ефективності надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО	37
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	41
Висновки.....	42
Список використаних джерел.....	44

Вступ

Актуальність. Сучасні суспільні трансформації, соціально-економічна нестабільність, наслідки воєнних дій, вимушене переміщення населення, безробіття, погіршення психоемоційного стану населення та ослаблення виховного потенціалу сім'ї зумовлюють зростання кількості сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО). У таких умовах особливої актуальності набуває проблема забезпечення доступних, якісних і комплексних соціальних послуг, спрямованих на підтримку сім'ї, попередження кризових ситуацій та відновлення її здатності самостійно виконувати основні соціальні функції.

Сім'я є одним із основних соціальних інститутів суспільства, що забезпечує соціалізацію особистості, формування системи цінностей, емоційну підтримку та задоволення базових потреб людини. Водночас несприятливі соціальні, психологічні, економічні чи побутові чинники можуть призводити до порушення функціонування сім'ї, виникнення конфліктів, насильства, соціальної дезадаптації, нехтування потребами дітей та інших кризових явищ. У таких випадках сім'я потребує професійної соціальної підтримки та соціального супроводу.

Важливу роль у вирішенні проблем сімей, які перебувають у СЖО, відіграє система соціальних послуг. Її діяльність спрямована на профілактику соціального неблагополуччя, подолання СЖО, захист прав членів сім'ї, забезпечення соціальної підтримки та створення умов для інтеграції сім'ї в суспільство. Ефективність надання соціальних послуг значною мірою залежить від міжвідомчої взаємодії, професійної компетентності фахівців соціальної сфери, своєчасності виявлення проблем сім'ї та застосування сучасних технологій соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної підтримки сімей у СЖО перебуває у полі уваги багатьох українських і зарубіжних дослідників. Теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи із сім'ями висвітлено у працях І. Зверєвої, А. Капської, О. Безпалько, І. Трубавіної,

Л. Міщик, В. Поліщук, Т. Семигіної та інших науковців. Водночас сучасні суспільні виклики та непевні обставини зумовлюють необхідність подальшого дослідження особливостей надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, а також пошуку шляхів підвищення ефективності соціальної роботи у цій сфері.

Таким чином, актуальність проблеми, її соціальна значущість та необхідність удосконалення системи соціальної підтримки сімей зумовили вибір теми бакалаврської роботи: **«Соціальні послуги для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах»**

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та визначити особливості надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати сутність поняття «сім'я, яка перебуває у СЖО» та нормативно-правові засади надання соціальних послуг сім'ям;
- охарактеризувати систему соціальних послуг для сімей у складних життєвих обставинах.
- визначити форми, методи та технології соціальної роботи з такими сім'ями, які перебувають у СЖО
- проаналізувати особливості міжвідомчої взаємодії, проблеми та шляхи підвищення ефективності надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих обставинах.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з сім'ями, які перебувають у СЖО.

Предмет дослідження – особливості надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО.

Для реалізації поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів і методичних джерел; узагальнення, систематизація, порівняння та інтерпретація наукових підходів до проблеми дослідження.

Практичне значення - полягає у можливості використання його результатів у діяльності фахівців соціальної сфери, соціальних педагогів, працівників центрів соціальних служб, центрів життєстійкості.

Структура бакалаврської роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів висновків та списку використаних джерел.

Розділ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО

1.1. Поняття та особливості сімей, які перебувають у СЖО

Сім'я є одним із найважливіших соціальних інститутів суспільства, що забезпечує задоволення базових потреб людини, соціалізацію особистості, емоційну підтримку та передачу соціального досвіду між поколіннями. В *малій Енциклопедії із соціальної педагогіки* поняття «сім'я» трактується як мала соціальна група, заснована на офіційному або громадянському шлюбі чи кровній спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками, взаємними юридичними та моральними зобов'язаннями, а також родинними традиціями [35, с. 227].

Саме у сімейному середовищі формуються моральні цінності, моделі поведінки, світоглядні орієнтири та основи соціальної взаємодії особистості. Водночас під впливом несприятливих соціально-економічних, психологічних, правових або побутових чинників сім'я може втрачати здатність повноцінно виконувати свої функції, що призводить до виникнення СЖО.

У сучасному науковому та нормативно-правовому дискурсі поняття «складні життєві обставини» (СЖО) розглядається як сукупність умов і факторів, що негативно впливають на життєдіяльність особи чи сім'ї та ускладнюють можливість самостійного подолання проблемної ситуації. *Енциклопедія для фахівців із соціальної роботи* тлумачить складні життєві обставини (СЖО), як «обставини, які об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи за станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла чи роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний або психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо» [7, с. 175].

Відповідно до п.15 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» (2019), *складні життєві обставини (СЖО)* – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно [32].

Енциклопедія для фахівців соціальної сфери розглядає сім'ї, які перебувають у СЖО, як сім'ї, у яких під впливом несприятливих соціально-економічних, психологічних, правових, медичних або інших чинників порушується здатність повноцінно виконувати свої основні функції, забезпечувати належні умови життєдіяльності та самостійно долати кризові ситуації [7, с. 175]. Таким чином, сім'ї, які перебувають у СЖО, характеризуються наявністю проблем, що порушують їхнє нормальне функціонування, знижують виховний потенціал та негативно впливають на розвиток і благополуччя членів сім'ї. Такі сім'ї часто потребують комплексної соціальної підтримки, соціального супроводу та надання соціальних послуг.

Водночас в *Енциклопедії для фахівців соціальної сфери* подано тлумачення поняття «сім'я з дітьми, яка перебуває у складних життєвих обставинах». Під цим поняттям розуміють сукупність осіб, які проживають разом, пов'язані спільним побутом, взаємними правами та обов'язками, серед яких є хоча б одна дитина віком до 18 років. Характерною ознакою такої сім'ї є наявність обставин, що об'єктивно порушують її нормальну життєдіяльність, наслідки яких сім'я не може подолати самостійно. До таких обставин належать інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла чи роботи, домашнє насильство, конфліктні та деструктивні взаємини в сім'ї, малозабезпеченість, психологічні або психічні розлади, стихійні лиха, катастрофи та інші кризові ситуації [7, с. 175].

Причини виникнення СЖО є різноманітними та можуть мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Вони пов'язані з впливом соціально-економічних, психологічних, медичних, правових та інших чинників, які

негативно позначаються на функціонуванні сім'ї та ускладнюють її здатність самостійно долати кризові ситуації.

Відповідно до п.15 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» (2019), до основних чинників, що можуть зумовлювати виникнення СЖО, належать:

- «а) похилий вік;
- б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі пов'язані із вживанням психоактивних речовин, іншими видами залежності та проявами залежної (адиктивної) поведінки;
- г) інвалідність;
- д) бездомність;
- е) безробіття;
- є) малозабезпеченість особи;
- ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
- з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
- и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
- і) жорстоке поводження з дитиною;
- ї) насильство за ознакою статі;
- й) домашнє насильство;
- к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, воєнними (бойовими) діями, терористичним актом, збройним конфліктом, у тому числі тимчасовою окупацією, сексуальним насильством, пов'язаним із збройною агресією Російської Федерації проти України, примусовим переміщенням або депортацією, вимушеним внутрішнім переміщенням, позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України» [32].

В умовах сучасних суспільних трансформацій та воєнних викликів в Україні проблема *сімей, які перебувають у СЖО*, набула особливої актуальності. Воєнні дії, вимушене внутрішнє переміщення населення, економічна нестабільність, втрата житла, психологічна травматизація та зростання соціальної напруги суттєво впливають на функціонування сім'ї, її матеріальний стан, емоційний клімат і виховний потенціал. Унаслідок цього зростає кількість сімей, які потребують комплексної соціальної підтримки, професійної допомоги та соціального супроводу.

Актуальність зазначеної проблеми підтверджується сучасними статистичними та аналітичними даними. Зокрема, за результатами досліджень у сфері соціальних послуг, станом на грудень 2025 року в Україні налічувалося орієнтовно 3,712 млн ВПО та 4,405 млн осіб, які повернулися до свого постійного місця проживання. Значну частину з них становлять сім'ї з дітьми, які перебувають у СЖО [11, с. 3].

Водночас упродовж останніх років суттєво зросла потреба у соціальному супроводі, кризовому втручанні та психологічній підтримці населення. Це зумовлено тим, що в Україні нині проживає понад 3 млн осіб з інвалідністю, близько 4,6 млн осіб мають статус ВПО, майже третина населення перебуває за межею бідності, а кількість випадків домашнього насильства за 2025 рік зросла на 36 % [38, с. 11]. Такі тенденції свідчать про зростання кількості сімей, які потребують комплексної соціальної підтримки та професійної допомоги.

Про зростання кількості сімей у СЖО свідчать і результати оцінювання потреб населення ТГ. Так, відповідно до звіту щодо визначення потреб населення Подільського району м. Києва у соціальних послугах, у 2025 році на обліку як такі, що перебувають у СЖО, перебували 2006 сімей, у яких виховуються 384 дитини, порівняно із 1889 сімей у 2024 році [10, с. 4]. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток системи соціальних послуг, спрямованих на підтримку сімей у кризових ситуаціях, відновлення їхнього соціального функціонування, попередження соціального сирітства та забезпечення належних умов для виховання і розвитку дітей.

Однією з основних ознак сімей, які перебувають у СЖО, є порушення виконання ними базових функцій. Зокрема, у таких сім'ях можуть спостерігатися труднощі у забезпеченні належного матеріального утримання дітей, створенні безпечного психологічного клімату, організації виховного процесу, забезпеченні емоційної підтримки та соціального контролю. Це негативно впливає на процес соціалізації дітей та підвищує ризик виникнення девіантної поведінки, конфліктів, соціальної дезадаптації та інших проблем.

У науковій літературі сім'ї, які перебувають у СЖО, часто класифікують за характером проблем, що ускладнюють їх функціонування. Залежно від цього виокремлюють:

1) *малозабезпечена сім'я* - сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї. У відповідності до ст.1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. № 1768-III *прожитковий мінімум для сім'ї* - визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення.

2) *неповна сім'я* - сім'я, у якій виховання та утримання дитини здійснюється одним із батьків через розлучення, смерть другого з батьків, позашлюбне народження дитини або інші обставини, що зумовлюють порушення повної структури сім'ї. В енциклопедичних та соціально-педагогічних джерелах наголошується, що неповні сім'ї належать до категорії сімей підвищеного соціального ризику, оскільки можуть стикатися з матеріальними труднощами, емоційним перевантаженням та проблемами соціалізації дітей [36, с. 109].

3) *багатодітна сім'я* – «сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або

дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, – до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років» [30].

4) сім'ї, у яких виховуються діти з інвалідністю – сім'ї, які здійснюють догляд, виховання та забезпечення потреб дитини, що має стійкі порушення функцій організму, які зумовлюють обмеження її життєдіяльності та потребу в соціальному захисті й підтримці. Відповідно до *Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»*, дитина з інвалідністю – це «особа до досягнення нею повноліття (віком до 18 років) зі стійким обмеженням повсякденного функціонування, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність» [31];

5) сім'ї внутрішньо переміщених осіб – сім'ї, члени яких були змушені залишити місце свого постійного проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, воєнних дій, насильства, порушення прав людини чи надзвичайних ситуацій, однак не перетнули державний кордон України. Відповідно до *Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»* ВПО є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [25];

б) сім'ї, де наявні прояви домашнього насильства – сім'ї, у межах яких між членами сім'ї або особами, що спільно проживають чи проживали однією сім'єю, відбуваються дії фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства. Відповідно до *Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»*, *домашнє насильство* визначається як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання» [26].

У соціально-педагогічному аспекті домашнє насильство спричиняє емоційну травматизацію, формування почуття страху, тривожності, соціальної дезадаптації та може призводити до відтворення насильницьких моделей поведінки у майбутньому. Особливо вразливими у таких сім'ях є діти, які часто стають свідками або безпосередніми жертвами насильства;

7) *сім'ї, члени яких мають залежності* – сім'ї, у яких один або кілька членів страждають від алкогольної, наркотичної, ігрової чи іншої форми адиктивної поведінки, що негативно впливає на функціонування сім'ї, міжособистісні взаємини та виконання сімейних обов'язків.

У науковій літературі *залежність* розглядається як форма деструктивної поведінки, що характеризується стійкою потребою у вживанні ПАР або повторенні певних дій, які призводять до психологічної, фізичної чи соціальної залежності особи [9].

8) *кризові та соціально дезадаптовані сім'ї* – сім'ї, які внаслідок дії несприятливих соціальних, психологічних, економічних або поведінкових чинників втратили здатність повноцінно виконувати свої основні функції та потребують комплексної соціальної підтримки. *Кризова сім'я* характеризується наявністю гострих конфліктів, нестабільністю міжособистісних взаємин, порушенням емоційного клімату та нездатністю самостійно подолати складну життєву ситуацію. Причинами сімейної кризи можуть бути безробіття, втрата житла, розлучення, насильство, залежності, тяжкі захворювання, смерть члена сім'ї або інші травматичні події. *Соціально дезадаптована сім'я* – сім'я, яка має труднощі у пристосуванні до соціальних норм і вимог суспільства, що проявляється у порушенні виховної функції, неналежному виконанні батьківських обов'язків, конфліктності, асоціальній поведінці або соціальній ізоляції [18, с. 78].

Варто зазначити, що перебування сім'ї у СЖО не свідчить про її повну неспроможність чи соціальне неблагополуччя. У більшості випадків такі сім'ї зберігають потенціал до подолання труднощів, проте потребують професійної

підтримки, консультування та створення сприятливих умов для стабілізації життєвої ситуації.

Важливе значення у підтримці сімей, які перебувають у СЖО, мають соціальні послуги, спрямовані на подолання кризових ситуацій, відновлення здатності сім'ї до повноцінного функціонування, попередження соціального сирітства та забезпечення належних умов для розвитку дітей. До основних видів такої допомоги належать соціальний супровід, консультування, психологічна підтримка, соціальна адаптація, кризове втручання, представництво інтересів та інші форми соціальної підтримки [22, с. 7].

Таким чином, можемо констатувати, що сім'ї, які перебувають у СЖО, належать до однієї з найбільш уразливих категорій населення та потребують комплексної соціальної підтримки. Ефективність допомоги таким сім'ям значною мірою залежить від своєчасного виявлення проблем, професійної діяльності фахівців соціальної сфери та реалізації системного підходу до організації соціальної роботи.

1.2. Система соціальних послуг для сімей, які перебувають у СЖО

Відповідно до *Закону України «Про соціальні послуги» (2019)*, соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику СЖО, їх подолання або мінімізацію негативних наслідків для осіб чи сімей, які у них перебувають. Особі або сім'ї може надаватися як одна, так і одночасно декілька соціальних послуг залежно від індивідуальних потреб та характеру СЖО [32].

У міжнародному дискурсі відсутнє єдине універсальне визначення поняття «соціальні послуги», оскільки у різних країнах їх зміст, структура та механізми надання формуються відповідно до особливостей соціальної політики та системи соціального захисту населення. Водночас у документах ЄС *соціальні послуги* розглядаються як важливий інструмент забезпечення соціальної справедливості, захисту прав людини та підтримки вразливих категорій населення, зокрема сімей, які перебувають у СЖО.

Важливе значення для розуміння сучасних підходів до організації системи соціальних послуг має документ «Європейські основи соціальних прав» (*The European Pillar of Social Rights*), у якому наголошується на необхідності забезпечення рівних можливостей, соціального захисту, інклюзії та доступу населення до якісних соціальних послуг [43]. Такий підхід орієнтує держави на формування людиноцентричної моделі соціальної підтримки, у межах якої пріоритетом є забезпечення гідного рівня життя та підтримка осіб і сімей, які опинилися у кризових ситуаціях

У Висновках Ради Європейського Союзу щодо соціальних послуг загального інтересу «В центрі європейської соціальної моделі» (*Council Conclusions on Social Services of General Interest «At the heart of the European Social Model»*) підкреслюється, що соціальні послуги мають людиноорієнтований характер, спрямовуються на задоволення життєво важливих потреб людини, ґрунтуються на принципах солідарності, недискримінації та рівних можливостей, а також сприяють соціальному включенню особи у життя суспільства [45]. Такий підхід є особливо важливим у роботі з сім'ями, які перебувають у СЖО, оскільки передбачає не лише надання матеріальної допомоги, а й створення умов для відновлення соціального функціонування сім'ї.

Європейська соціальна мережа (The European Social Network) виокремлює соціальні послуги, спрямовані на підтримку розвитку особистості, забезпечення автономії та поєднання сімейного і професійного життя, а також послуги, орієнтовані на персоналізовану підтримку, захист прав людини та соціальну інтеграцію вразливих категорій населення [44]. У цьому контексті *система соціальних послуг для сімей, які перебувають у СЖО*, повинна мати комплексний характер і поєднувати соціальну, психологічну, педагогічну та правову допомогу.

У міжнародній практиці поняття соціальних послуг охоплює різні напрями соціальної підтримки, зокрема соціальний захист, соціальну допомогу, соціальний догляд, соціальну роботу та персональні соціальні послуги. Незважаючи на певні відмінності у термінології, системи соціальних послуг у країнах Європейського Союзу орієнтовані на забезпечення високого рівня

соціального добробуту населення та підтримку найбільш уразливих категорій громадян [34, с. 7].

Для України врахування міжнародного досвіду у сфері соціальних послуг є особливо важливим в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та наслідків повномасштабної війни. Зростання кількості ВПО, сімей, які втратили житло чи джерела доходу, посилення психологічної травматизації населення та збільшення рівня соціальної вразливості актуалізують потребу у вдосконаленні системи соціальних послуг і приведенні її у відповідність до міжнародних стандартів.

У цьому контексті важливим завданням є розвиток комплексної та доступної *системи соціальних послуг*, здатної забезпечити ефективну підтримку сімей, які перебувають у СЖО, сприяти їх соціальній адаптації, відновленню життєвих ресурсів та інтеграції у суспільство.

Слід наголосити, що *система соціальних послуг* в Україні є важливою складовою державної соціальної політики, спрямованої на підтримку осіб і сімей, які перебувають у СЖО. Її основною метою є подолання або мінімізація негативних наслідків кризових ситуацій, відновлення здатності сім'ї до самостійного функціонування, забезпечення належного рівня життя та захист прав членів сім'ї. Особливого значення система соціальних послуг набуває в умовах сучасних соціально-економічних викликів, пов'язаних із воєнними діями, внутрішнім переміщенням населення, зростанням рівня бідності та соціальної вразливості населення.

Відповідно до статті 7 *Закону України «Про соціальні послуги» (2019)*, *система надання соціальних послуг* – це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг [32].

Система соціальних послуг в Україні ґрунтується на *принципах* гуманізму, адресності, доступності, добровільності отримання допомоги, конфіденційності, комплексності та індивідуального підходу до потреб особи чи сім'ї. Її функціонування спрямоване не лише на подолання кризових ситуацій, а й на

профілактику соціального неблагополуччя, попередження соціального сирітства та підтримку сімейного виховання дітей.

Суб'єктами системи надання соціальних послуг є державні та комунальні установи, центри соціальних служб, заклади соціального захисту населення, громадські та благодійні організації, а також інші установи й організації, які здійснюють соціальну роботу з населенням. Координацію діяльності у сфері надання соціальних послуг здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування [32].

Система надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, передбачає взаємодію широкого кола суб'єктів соціальної сфери, основні функції та напрями діяльності яких подано у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. Суб'єкти системи надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО

Суб'єкти системи надання соціальних послуг	Основні функції та напрями діяльності
<i>Органи державної влади</i>	Формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення, нормативно-правове регулювання, фінансування соціальних програм
<i>Органи місцевого самоврядування</i>	Організація та забезпечення надання соціальних послуг у ТГ, визначення потреб населення у соціальних послугах
<i>Центри соціальних служб</i>	Соціальний супровід сімей, консультування, оцінювання потреб, профілактика СЖО
<i>Служби у справах дітей</i>	Захист прав та інтересів дітей, контроль за умовами їх проживання і виховання, реагування на випадки порушення прав дитини
<i>Заклади соціального захисту населення</i>	Надання соціальної підтримки, кризового втручання, соціальної адаптації та інших соціальних послуг
<i>Заклади освіти</i>	Виявлення сімей у СЖО, соціально-педагогічна підтримка дітей, взаємодія з батьками та соціальними службами
<i>Заклади охорони здоров'я</i>	Медична допомога, психологічна підтримка, реабілітація та профілактика захворювань

Суб'єкти системи надання соціальних послуг	Основні функції та напрями діяльності
<i>Правоохоронні органи</i>	Реагування на випадки домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми, захист прав членів сім'ї
<i>Громадські та благодійні організації</i>	Надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги сім'ям
<i>Фахівці соціальної сфери (соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи)</i>	Соціальний супровід, консультування, профілактична та корекційна робота, координація міжвідомчої взаємодії
<i>Центри надання безоплатної правничої допомоги</i>	Надання правових консультацій, захист прав та представництво інтересів сімей
<i>Міжнародні організації</i>	Реалізація програм підтримки населення, гуманітарна допомога, фінансування соціальних проєктів

Джерело: Таблицю складено на основі нормативно-правових актів України у сфері соціального захисту населення та надання соціальних послуг [24; 26; 32]

Соціальні послуги для сімей, які перебувають у СЖО, мають комплексний характер та охоплюють різні *напрями підтримки*. Однією з базових послуг є *соціальний супровід сім'ї*, який передбачає комплекс заходів, спрямованих на подолання або мінімізацію СЖО, відновлення соціальних функцій сім'ї та створення умов для її самостійного функціонування. Соціальний супровід включає оцінювання потреб сім'ї, складання індивідуального плану допомоги, консультування, координацію взаємодії з іншими установами та моніторинг результатів роботи [2, с. 7].

Важливе місце у системі соціальних послуг займає *консультування*, яке передбачає надання психологічної, педагогічної, соціальної та правової допомоги членам сім'ї. Консультативна підтримка сприяє підвищенню рівня обізнаності сім'ї щодо можливостей отримання допомоги, розвитку навичок самостійного вирішення проблем та покращенню міжособистісних взаємин [14].

Однією з важливих форм підтримки сімей у СЖО є *кризове та екстрене втручання*. Така допомога надається у випадках домашнього насильства, загрози життю та здоров'ю членів сім'ї, втрати житла, наслідків воєнних дій чи інших

кризових ситуацій. Метою кризового втручання є оперативне реагування на небезпечну ситуацію, забезпечення безпеки постраждалих та стабілізація їхнього психоемоційного стану [15].

Значну роль у системі соціальних послуг відіграє *психологічна підтримка*, особливо в умовах воєнного стану та підвищеного рівня психологічної травматизації населення. Психологічні послуги спрямовані на подолання емоційної напруги, тривожності, стресу, наслідків психологічної травми та покращення внутрішньосімейних взаємин [42, с. 12].

Важливим напрямом соціальної підтримки є *соціальна адаптація та соціальна інтеграція сімей*. Ці послуги спрямовані на допомогу сім'ї у пристосуванні до нових життєвих умов, відновленні соціальних зв'язків, інтеграції у громаду та підвищенні рівня соціальної активності [39, с. 280].

У системі соціальних послуг важливе місце посідає *профілактична робота*, спрямована на попередження СЖО, соціального сирітства, насильства, девіантної поведінки та інших соціальних ризиків. Профілактична діяльність реалізується через інформаційно-просвітницькі заходи, тренінги, консультації, роботу з батьками та розвиток батьківської компетентності [37, с. 19].

Особливого значення у процесі надання соціальних послуг набуває *міжвідомча взаємодія*. Ефективна підтримка сімей у СЖО потребує співпраці між закладами соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, службами у справах дітей, правоохоронними органами та громадськими організаціями. Така взаємодія забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем сім'ї та підвищує результативність соціальної роботи [4].

Варто зазначити, що сучасна система соціальних послуг в Україні перебуває у процесі реформування та розвитку. Одним із пріоритетних напрямів є впровадження *інтегрованих соціальних послуг у ТГ*, розвиток послуг за місцем проживання сім'ї, забезпечення доступності допомоги та орієнтація на потреби отримувачів соціальних послуг. За визначенням *інтегровані соціальні послуги* - підхід до комплексного надання соціальних послуг в громаді, який (крім соціального захисту) включає ще й освіту, охорону здоров'я, ювенальну

превенцію та інші види послуг, які надаються з метою підвищення соціального добробуту громади та її вразливих громадян [41].

Водночас система соціальних послуг стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, нерівномірний розвиток соціальної інфраструктури в громадах, перевантаження фахівців соціальної сфери та зростання кількості осіб, які потребують допомоги. Це актуалізує необхідність удосконалення механізмів надання соціальних послуг, підвищення професійної підготовки фахівців та розвитку міжвідомчого партнерства.

Можемо констатувати, що система соціальних послуг для сімей, які перебувають у СЖО, є важливим механізмом соціального захисту населення. Її ефективне функціонування сприяє подоланню кризових ситуацій, підтримці сім'ї, захисту прав дітей та створенню умов для стабілізації життєдіяльності сім'ї й її повноцінної інтеграції у суспільство.

1.3. Нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО в Україні

Для організації надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, фахівці соціальної сфери керуються відповідними законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Їх належне застосування та трактування забезпечують ефективне функціонування системи соціальної роботи, організацію соціального супроводу сімей, своєчасне надання необхідної допомоги та реалізацію комплексного підходу до подолання СЖО.

Нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, є важливою складовою державної соціальної політики та механізмом реалізації соціальних прав людини. Сучасна система правового регулювання у цій сфері спрямована на забезпечення доступності соціальних послуг, захист прав дітей і сімей, профілактику соціального неблагополуччя та створення умов для подолання СЖО.

Оснoву нoрмативнo-правoвoгo забезпечення надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, становить Конституція України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь, гідність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституційні положення гарантують право громадян на соціальний захист, достатній життєвий рівень, охорону дитинства та підтримку сім'ї [13].

Зокрема, стаття 46 Конституції України закріплює право громадян на соціальний захист, що включає забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості та в інших випадках, передбачених законом [13].

Закріплення права на соціальний захист на конституційному рівні має важливе значення для функціонування системи соціальних послуг та забезпечення підтримки сімей, які перебувають у СЖО. Конституційні норми є основою для формування галузевого законодавства у сфері соціального захисту населення, соціальної роботи, охорони дитинства та підтримки сім'ї.

Нормативно-правове регулювання надання соціальних послуг в Україні також ґрунтується на міжнародно-правових актах, ратифікованих державою. Відповідно до Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою національного законодавства.

Одним із базових міжнародних документів у сфері соціального захисту є *Загальна декларація прав людини*. У статті 25 зазначено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я та добробуту її самої та її сім'ї, включаючи харчування, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування [8].

Положення цього документа є важливими для розуміння сутності соціальних послуг та необхідності забезпечення підтримки осіб і сімей, які через певні життєві обставини не можуть самостійно задовольнити свої базові потреби.

Особливе значення у сфері соціального захисту сімей з дітьми має *Конвенція ООН про права дитини*. Документ визначає обов'язок держави

забезпечувати належні умови для життя, розвитку, виховання та захисту дітей. Зокрема, стаття 27 *Конвенції* передбачає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку, а стаття 19 зобов'язує державу вживати всіх необхідних заходів щодо захисту дітей від усіх форм насильства, недбалого ставлення чи експлуатації [12].

Положення міжнародних документів стали основою для формування національної системи соціального захисту сімей і дітей, а також розвитку системи соціальних послуг в Україні. Важливе значення у цій сфері мають також інші міжнародні акти, ратифіковані Україною, зокрема *Європейська конвенція про здійснення прав дітей*, *Конвенція про контакт з дітьми* та інші документи, спрямовані на захист прав дитини та підтримку сім'ї.

Базовим нормативно-правовим актом у сфері надання соціальних послуг є *Закон України «Про соціальні послуги»* від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. Закон визначає організаційні та правові засади функціонування системи надання соціальних послуг, основні принципи, суб'єктів, види соціальних послуг, порядок їх надання та механізми державного контролю у цій сфері [32].

Важливе значення мають *принципи надання соціальних послуг*, закріплені у статті 3 *Закону України «Про соціальні послуги»*. До них належать «дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю; гуманізму; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; поваги до честі та гідності; толерантності; законності; соціальної справедливості; доступності та відкритості; неупередженості та безпечності; добровільності; індивідуального підходу; комплексності; конфіденційності; максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів; забезпечення високого рівня якості соціальних послуг» [32]. Саме ці принципи визначають сучасну людиноцентричну модель соціальної підтримки сімей у СЖО.

Правове регулювання соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю також здійснюється *Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»* (2001). Документ визначає організаційно-правові засади соціальної

роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, повноваження суб'єктів соціальної роботи, основні напрями підтримки сімей та механізми соціального супроводу осіб, які перебувають у СЖО. У статті 1 Закону подано визначення поняття «соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю», яке в контексті нашого дослідження має важливе значення, оскільки дає розуміння, що можемо вважати *соціальною роботою із сім'єю з дітьми*. Соціальна робота трактується як професійна діяльність, спрямована на запобігання виникненню СЖО, мінімізацію їх негативних наслідків, подолання кризових ситуацій та посилення здатності сім'ї до самостійного функціонування і реалізації власного потенціалу [1].

Таке трактування акцентує увагу не лише на наданні допомоги сім'ї у кризовій ситуації, а й на профілактичному, підтримувальному та ресурсно-орієнтованому характері соціальної роботи. Відповідно, *соціальна робота із сім'ями, які перебувають у СЖО*, повинна бути комплексною, системною та спрямованою на відновлення соціального функціонування сім'ї, захист прав дітей і створення належних умов для їх розвитку та виховання.

Важливе місце у системі нормативно-правового забезпечення займають спеціальні законодавчі акти, спрямовані на захист окремих категорій сімей та дітей. Серед них:

- Закон України «Про охорону дитинства» (2001);
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014);
- Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000) та інші.

Особливу роль у регулюванні процесу надання соціальних послуг відіграють підзаконні нормативно-правові акти КМУ та Мінсоцполітики. Одним із основних документів є Постанова КМУ від 14 січня 2026 р. № 64 «Деякі питання організації надання соціальних послуг», яка визначає механізм

організації надання соціальних послуг, ведення випадку та визначення чисельності соціальних менеджерів [5].

Важливе значення для практичної організації роботи має *Класифікатор соціальних послуг*, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 року № 429. Документ визначає перелік базових соціальних послуг, їх зміст та особливості застосування у роботі з різними категоріями отримувачів послуг [29].

Суттєве значення мають також державні стандарти соціальних послуг, які регламентують зміст, обсяг, умови та порядок надання конкретних соціальних послуг. Зокрема, у практиці роботи з сім'ями у СЖО широко застосовуються:

- Державний стандарт соціальної послуги профілактики (2015);
- Державний стандарт соціальної адаптації (2015);
- Державний стандарт соціальної послуги консультування (2015);
- Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (2016);
- Державний стандарт кризового та екстреного втручання (2016);
- Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (2017) [19].

Окремого значення в умовах воєнного стану набувають нормативні акти, спрямовані на підтримку ВПО, сімей військовослужбовців, постраждалих від воєнних дій та осіб, які зазнали психологічної травматизації. У зв'язку з цим система соціальних послуг в Україні поступово трансформується відповідно до сучасних викликів та потреб населення.

Важливим напрямом державної політики є розвиток інтегрованих соціальних послуг у ТГ, розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення та забезпечення доступності соціальної підтримки за місцем проживання сім'ї.

Аналіз нормативних актів, дає підстави зауважити, що нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, в Україні характеризується комплексністю та багаторівневістю. Чинне

законодавство визначає організаційні, правові та процедурні засади функціонування системи соціальних послуг, створюючи правові механізми для захисту прав сім'ї, підтримки дітей та забезпечення належного рівня соціального захисту населення.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретико-правовий аналіз проблеми надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО. Встановлено, що СЖО є сукупністю несприятливих обставин, які негативно впливають на функціонування сім'ї та ускладнюють можливість самостійного подолання кризової ситуації. З'ясовано, що до найбільш уразливих категорій належать малозабезпечені, неповні, багатодітні сім'ї, сім'ї ВПО, сім'ї, у яких виховуються діти з інвалідністю, а також сім'ї, де наявні прояви домашнього насильства чи залежностей. Доведено, що сучасні воєнні та соціально-економічні виклики в Україні спричинили зростання кількості сімей, які потребують соціальної підтримки, соціального супроводу та комплексної допомоги.

Охарактеризовано систему соціальних послуг для сімей у СЖО та визначено, що її основною метою є подолання кризових ситуацій, відновлення соціального функціонування сім'ї, захист прав дітей і забезпечення належних умов життєдіяльності.

Встановлено, що нормативно-правову основу надання соціальних послуг становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», а також підзаконні нормативно-правові акти та державні стандарти соціальних послуг. Обґрунтовано, що ефективність підтримки сімей у СЖО значною мірою залежить від комплексності соціальної роботи, міжвідомчої взаємодії та своєчасного реагування на потреби сім'ї.

Розділ II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО

2.1. Форми, методи та технології соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у СЖО

Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у СЖО, є одним із пріоритетних напрямів діяльності системи соціального захисту населення. Її основною метою є підтримка сім'ї у подоланні кризових ситуацій, відновлення здатності до самостійного функціонування, захист прав дітей та створення умов для повноцінного розвитку й соціалізації членів сім'ї. Ефективність такої діяльності значною мірою залежить від правильного добору форм, методів і технологій соціальної роботи, їх комплексного поєднання та орієнтації на потреби конкретної сім'ї [16].

Сучасна соціальна робота з сім'ями у СЖО ґрунтується на принципах індивідуального підходу, комплексності, конфіденційності, добровільності отримання допомоги, міжвідомчої взаємодії та активізації внутрішніх ресурсів сім'ї. У професійній діяльності фахівців соціальної сфери важливого значення набуває не лише подолання наслідків кризової ситуації, а й профілактика соціального неблагополуччя та попередження повторного виникнення СЖО.

Наголосимо, що у практиці соціальної роботи застосовується значна кількість різноманітних *форм* діяльності, під якими у науковій літературі розуміють способи організації взаємодії соціального працівника (фахівця із соціальної роботи) з отримувачами соціальних послуг, спрямовані на створення умов для їх позитивної соціальної активності, надання підтримки та вирішення відповідних соціальних проблем [37, с. 77].

Форми соціальної роботи класифікують за різними критеріями. Зокрема, за кількістю учасників виокремлюють:

- *індивідуальні* форми (телефонна розмова, консультація, співбесіда, візит у сім'ю, індивідуальна зустріч);

- *групові* форми (бесіда, дискусія, диспут, тренінг, група взаємодопомоги, конкурси);
- *масові* форми (соціальні акції, спортивні заходи, дні сім'ї, фестивалі, інформаційно-просвітницькі кампанії тощо).

За *домінуючим* засобом впливу форми соціальної роботи поділяють на:

- *вербальні* (лекції, бесіди, диспути, консультації);
- *практичні* (тренінги, ярмарки соціальних послуг, інтерактивні заняття, соціальні проекти);
- *наочні* (соціальна реклама, плакати, інформаційні стенди, буклети, демонстрація відеоматеріалів тощо) [37, с. 77].

Однією з *основних форм соціальної роботи* є *соціальний супровід сім'ї*. Відповідно до *Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах*, соціальний супровід передбачає комплекс заходів, спрямованих на подолання або мінімізацію СЖО, відновлення соціальних функцій сім'ї та попередження виникнення кризових ситуацій у майбутньому [27].

Соціальний супровід охоплює *оцінювання потреб сім'ї, складання індивідуального плану роботи, координацію взаємодії між суб'єктами соціальної роботи, моніторинг результатів та консультування членів сім'ї*. Така форма роботи дає змогу забезпечити системну підтримку сім'ї та сприяти її поступовій соціальній стабілізації.

Важливе місце у роботі з сім'ями у СЖО займає *консультування*. *Соціально-педагогічне, психологічне та правове консультування* спрямоване на підвищення обізнаності сім'ї щодо шляхів вирішення проблем, розвитку навичок самостійного прийняття рішень та формування відповідального ставлення до виконання сімейних обов'язків. Консультування може здійснюватися як в індивідуальній, так і в груповій формі.

Серед поширених форм роботи важливе значення мають профілактичні та просвітницькі заходи: *бесіди, лекції, тренінги, інформаційні кампанії, групові заняття для батьків, батьківські клуби та школи відповідального батьківства*.

Їх реалізація спрямована на підвищення батьківської компетентності, розвиток навичок ненасильницького спілкування, попередження домашнього насильства, соціального сирітства та інших негативних соціальних явищ [21, с. 229-230].

У практиці соціальної роботи активно застосовуються різні методи професійної діяльності. *Методи соціальної роботи* розглядають як сукупність прийомів, способів і засобів впливу, що використовуються для стимулювання та розвитку потенційних можливостей особистості, активізації її ресурсів, подолання складних життєвих обставин і вирішення проблем отримувачів соціальних послуг.

Для реалізації професійних завдань фахівці із соціальної роботи використовують широкий спектр методів, сформованих у межах наук про людину, зокрема педагогіки, психології, соціології та власне соціальної роботи. Їх застосування дає змогу забезпечити комплексний підхід до підтримки особи чи сім'ї, враховуючи специфіку життєвої ситуації, індивідуальні потреби та соціальне оточення отримувачів соціальних послуг [37, с. 78].

Одним із базових є *метод оцінювання потреб сім'ї*, який передбачає вивчення життєвої ситуації, визначення основних проблем, ресурсів та ризиків. Результати оцінювання потреб є основою для планування подальшої соціальної роботи та вибору відповідних соціальних послуг.

Поширеним методом є *кейс-менеджмент (ведення випадку)*, який передбачає комплексну організацію допомоги сім'ї через координацію діяльності різних суб'єктів соціальної роботи. Метод ведення випадку забезпечує міжвідомчу взаємодію, послідовність надання допомоги та орієнтацію на індивідуальні потреби сім'ї [21, с. 42].

У роботі з сім'ями, які перебувають у кризових ситуаціях, широко застосовуються *методи кризового втручання та соціальної підтримки*. *Кризове втручання* спрямоване на оперативне реагування у випадках домашнього насильства, загрози життю та здоров'ю дітей, втрати житла, наслідків воєнних дій або інших надзвичайних ситуацій. Основною метою такого втручання є стабілізація психоемоційного стану сім'ї та забезпечення її безпеки [28].

Суттєве значення мають також *методи соціально-педагогічної роботи*, спрямовані на відновлення виховного потенціалу сім'ї. До них належать методи переконання, підтримки, соціального навчання, формування позитивних моделей поведінки, розвитку комунікативних навичок та соціальної адаптації [21, с. 226].

У сучасній практиці дедалі більшого поширення набувають *інтерактивні технології соціальної роботи*. Зокрема, ефективними є тренінгові технології, арттерапевтичні методики, сімейне консультування, медіація, технології наснаження (empowerment), групи взаємопідтримки та мультидисциплінарний підхід. Використання таких технологій сприяє активізації внутрішніх ресурсів сім'ї, розвитку навичок самодопомоги та підвищенню рівня соціальної адаптації [21, с. 228].

Важливе місце у системі соціальної роботи займають цифрові та дистанційні форми підтримки сімей. В умовах воєнного стану та розвитку цифрових технологій поширення набули онлайн-консультування, дистанційний соціальний супровід, інформаційна підтримка через електронні сервіси та соціальні платформи. Це забезпечує доступність соціальних послуг для сімей, які проживають у віддалених територіальних громадах або перебувають у стані вимушеного переміщення [33, с. 119-120].

Ефективність соціальної роботи з сім'ями у СЖО значною мірою залежить від міжвідомчої взаємодії. Комплексна підтримка сім'ї потребує співпраці закладів соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, служб у справах дітей, правоохоронних органів, громадських та благодійних організацій. Такий підхід забезпечує комплексне вирішення проблем сім'ї та підвищує результативність соціальної допомоги. Водночас міжвідомча взаємодія сприяє об'єднанню ресурсів і професійних можливостей різних суб'єктів соціальної роботи, що створює умови для більш ефективного соціального супроводу сім'ї, захисту прав дітей та відновлення соціального функціонування сім'ї.

У таблиці 2.1 подано основні соціальні технології, спрямовані на подолання кризових ситуацій, активізацію ресурсного потенціалу сім'ї та відновлення її повноцінного соціального функціонування.

Технології соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у СЖО

Технологія соціальної роботи	Характеристика технології	Приклади застосування у роботі з сім'ями у СЖО
<i>Технологія соціального супроводу</i>	Комплексна підтримка сім'ї з метою подолання складних життєвих обставин та відновлення соціального функціонування	Соціальний супровід сімей з дітьми, підтримка ВПО
<i>Технологія ведення випадку (кейс-менеджмент)</i>	Організація та координація допомоги сім'ї із залученням різних суб'єктів соціальної роботи	Складання індивідуального плану допомоги, міжвідомча взаємодія
<i>Технологія кризового втручання</i>	Оперативне реагування на кризові ситуації та стабілізація стану сім'ї	Робота у випадках домашнього насильства, втрати житла
<i>Технологія насаження (empowerment)</i>	Активізація внутрішніх ресурсів сім'ї та розвиток здатності до самостійного вирішення проблем	Формування відповідальності, розвиток навичок самопомоги
<i>Технологія сімейного консультування</i>	Надання психологічної, соціально-педагогічної та правової підтримки сім'ї	Подолання конфліктів, покращення сімейної комунікації
<i>Тренінгові технології</i>	Використання інтерактивних форм навчання для розвитку соціальних навичок	Тренінги відповідального батьківства, профілактика насильства
<i>Арттерапевтичні технології</i>	Використання творчих методик для психологічної підтримки та емоційної стабілізації	Ігротерапія, казкотерапія, музикотерапія
<i>Технологія соціальної адаптації</i>	Сприяння пристосуванню сім'ї до нових соціальних умов	Адаптація ВПО, інтеграція сім'ї у громаду
<i>Технологія медіації</i>	Врегулювання конфліктів шляхом посередництва та пошуку компромісу	Сімейна медіація, вирішення міжособистісних конфліктів
<i>Технологія профілактичної роботи</i>	Попередження виникнення складних життєвих обставин та соціального неблагополуччя	Просвітницькі заходи, профілактичні програми
<i>Технологія міжвідомчої взаємодії</i>	Координація діяльності різних установ та фахівців у роботі із сім'єю	Співпраця соціальних служб, школи, поліції, медичних закладів
<i>Технологія дистанційної соціальної роботи</i>	Надання соціальної підтримки з використанням цифрових технологій	Онлайн-консультування, дистанційний супровід
<i>Реабілітаційні технології</i>	Відновлення соціального та психологічного функціонування членів сім'ї	Психологічна реабілітація, соціальна реінтеграція

Технологія соціальної роботи	Характеристика технології	Приклади застосування у роботі з сім'ями у СЖО
<i>Технологія груп взаємодопомоги</i>	Організація взаємодопомоги між сім'ями з подібними проблемами	Батьківські групи підтримки, клуби взаємодопомоги

Таким чином, форми, методи та технології соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають комплексний і міждисциплінарний характер. Їх ефективне застосування сприяє подоланню кризових ситуацій, відновленню соціального функціонування сім'ї, захисту прав дітей та підвищенню якості життя сімей, які потребують соціальної підтримки.

2.2. Організація міжвідомчої взаємодії у процесі надання соціальних послуг сім'ям у СЖО

Ефективність надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, значною мірою залежить від рівня організації *міжвідомчої взаємодії* між суб'єктами соціальної роботи. Сучасна система соціального захисту населення ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем сім'ї, що передбачає координацію діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, правоохоронних органів, служб у справах дітей, центрів соціальних служб, громадських і благодійних організацій.

Міжвідомча взаємодія - це скоординоване партнерство державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, організацій та фахівців різних сфер діяльності, спрямоване на спільне вирішення соціально значущих проблем і досягнення визначених цілей. У сфері соціальної роботи міжвідомча взаємодія є важливою умовою ефективного надання соціальних послуг та підтримки осіб і сімей, які перебувають у СЖО. Вона забезпечує об'єднання ресурсів і професійних можливостей різних суб'єктів соціальної роботи, сприяє комплексному підходу до вирішення проблем сім'ї, підвищує якість соціальної допомоги та ефективність соціального супроводу. Завдяки міжвідомчій взаємодії

створюється цілісна система підтримки, орієнтована на захист прав людини, подолання кризових ситуацій та покращення якості життя отримувачів соціальних послуг [23].

Необхідність міжвідомчої взаємодії зумовлена комплексним характером СЖО, які часто охоплюють одночасно соціальні, психологічні, правові, педагогічні та матеріально-побутові проблеми. У зв'язку з цим жоден суб'єкт соціальної роботи не здатний самостійно забезпечити повноцінне подолання кризової ситуації сім'ї без координації дій з іншими установами та фахівцями. Саме міжвідомча взаємодія дає змогу забезпечити комплексний підхід до оцінювання потреб сім'ї, організації соціального супроводу, надання необхідних соціальних, психологічних, медичних і правових послуг, а також здійснення моніторингу результатів соціальної роботи. Крім того, узгоджена діяльність різних суб'єктів сприяє своєчасному реагуванню на кризові ситуації, попередженню соціального сирітства, домашнього насильства та інших негативних соціальних явищ.

Нормативно-правову основу організації міжвідомчої взаємодії становлять *Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Закон України «Про охорону дитинства»,* а також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Особливе значення має Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2026 року № 64 *«Деякі питання організації надання соціальних послуг»,* яка визначає механізми організації надання соціальних послуг, порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи, особливості оцінювання потреб осіб і сімей, а також засади координації діяльності установ та фахівців у процесі соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах [5].

Відповідно до чинного законодавства, суб'єктами міжвідомчої взаємодії у сфері надання соціальних послуг є органи соціального захисту населення, центри соціальних служб, служби у справах дітей, заклади освіти, охорони здоров'я, підрозділи Національної поліції, органи місцевого самоврядування, а також громадські та благодійні організації. Їх діяльність спрямовується на своєчасне

виявлення сімей у СЖО, оцінювання потреб, організацію соціального супроводу та координацію допомоги [32].

Таблиця 2.2

Суб'єкти міжвідомчої взаємодії у сфері надання соціальних послуг

Суб'єкти міжвідомчої взаємодії	Основні функції у сфері надання соціальних послуг
<i>Органи соціального захисту населення</i>	Організація та координація надання соціальних послуг, визначення потреб населення, реалізація державної соціальної політики
<i>Центри соціальних служб</i>	Соціальний супровід сімей, оцінювання потреб, консультування, координація допомоги сім'ям у СЖО
<i>Служби у справах дітей</i>	Захист прав та інтересів дітей, контроль за умовами проживання і виховання дітей, реагування на випадки загрози правам дитини
<i>Органи місцевого самоврядування</i>	Забезпечення доступності соціальних послуг у територіальних громадах, фінансування та підтримка соціальних програм
<i>Заклади освіти</i>	Виявлення сімей у СЖО, соціально-педагогічна підтримка дітей, взаємодія з батьками та соціальними службами
<i>Заклади охорони здоров'я</i>	Надання медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги членам сім'ї
<i>Підрозділи Національної поліції</i>	Реагування на випадки домашнього насильства, захист прав дітей та членів сім'ї, профілактика правопорушень
<i>Центри безоплатної правничої допомоги</i>	Надання правових консультацій та захист прав отримувачів соціальних послуг
<i>Громадські та благодійні організації</i>	Надання гуманітарної, психологічної, соціальної та правової підтримки
<i>Міжнародні організації</i>	Реалізація гуманітарних і соціальних програм, підтримка вразливих категорій населення
<i>Соціальні працівники та фахівці із соціальної роботи</i>	Організація соціального супроводу, консультування, координація міжвідомчої взаємодії
<i>Психологи та соціальні педагоги</i>	Психологічна підтримка, соціально-педагогічна допомога, профілактична та корекційна робота
<i>Центри зайнятості</i>	Сприяння працевлаштуванню, професійна орієнтація та підтримка безробітних членів сім'ї

Суб'єкти міжвідомчої взаємодії	Основні функції у сфері надання соціальних послуг
<i>Заклади та служби кризового реагування</i>	Надання екстреної допомоги особам і сім'ям у кризових ситуаціях

Важливим елементом міжвідомчої взаємодії є обмін інформацією між суб'єктами соціальної роботи. Зокрема, заклади освіти та охорони здоров'я часто першими виявляють ознаки сімейного неблагополуччя, випадки неналежного виконання батьківських обов'язків, домашнього насильства чи загрози правам дитини. У таких випадках інформація передається до відповідних соціальних служб та служб у справах дітей для організації подальшої роботи із сім'єю [17].

Однією з найбільш ефективних форм міжвідомчої взаємодії є діяльність міждисциплінарної команди. *Міждисциплінарна команда (МДК)* - це тимчасова група фахівців із різних сфер (соціальна робота, освіта, медицина, психологія), які об'єднуються для спільного захисту прав сімей, які перебувають у СЖО. МДК забезпечує комплексну підтримку, приймаючи узгоджені рішення для допомоги сім'ї у СЖО [20]. До її складу можуть входити соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи, представники служби у справах дітей, закладів освіти, охорони здоров'я, правоохоронних органів та інших установ, діяльність яких пов'язана із забезпеченням соціального захисту сім'ї та дитини. Основними завданнями міждисциплінарної команди є оцінювання потреб сім'ї, розроблення індивідуального плану соціального супроводу, координація надання соціальних послуг та моніторинг результатів роботи [37].

У сучасних умовах особливого значення набуває міжвідомча взаємодія у роботі з сім'ями ВПО, сім'ями військовослужбовців, постраждалими від воєнних дій та сім'ями, які зазнали психологічної травматизації. У таких випадках ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від узгодженості дій соціальних служб, медичних установ, психологічних центрів, органів місцевого самоврядування та міжнародних гуманітарних організацій.

У практиці соціальної роботи міжвідомча взаємодія реалізується через спільні наради, консилиуми, робочі зустрічі, міждисциплінарні команди,

укладання меморандумів про співпрацю, проведення спільних профілактичних заходів та інформаційних кампаній. Важливе значення має також здійснення спільного моніторингу ефективності надання соціальних послуг сім'ям у СЖО [37].

Водночас практика організації міжвідомчої взаємодії супроводжується низкою проблем, серед яких недостатня координація між установами, дублювання функцій, несвоєчасний обмін інформацією, кадровий дефіцит та недостатній рівень ресурсного забезпечення ТГ. Основні з них подано у Таблиці 2.3. Особливою проблемою залишається нерівномірний розвиток системи соціальних послуг у різних регіонах України.

Таблиця 2.3

Основні проблеми міжвідомчої взаємодії у сфері надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО

Проблеми міжвідомчої взаємодії	Характеристика проблеми
<i>Недостатня координація діяльності суб'єктів</i>	Відсутність узгодженості дій між установами та службами, що ускладнює комплексне вирішення проблем сім'ї
<i>Дублювання функцій</i>	Виконання однакових завдань різними суб'єктами соціальної роботи без чіткого розмежування повноважень
<i>Несвоєчасний обмін інформацією</i>	Ускладнення оперативного реагування через недостатню комунікацію між установами
<i>Кадровий дефіцит</i>	Нестача кваліфікованих фахівців соціальної сфери, психологів, соціальних педагогів
<i>Недостатній рівень професійної підготовки</i>	Потреба у підвищенні кваліфікації фахівців щодо міжвідомчої взаємодії та ведення випадку
<i>Обмежене ресурсне забезпечення</i>	Недостатнє фінансування соціальних програм, нестача матеріально-технічних ресурсів
<i>Формальний характер співпраці</i>	Взаємодія між установами часто має епізодичний або декларативний характер
<i>Відсутність єдиної інформаційної системи</i>	Ускладнення обміну даними та координації соціального супроводу сімей
<i>Перевантаження фахівців</i>	Значна кількість випадків у роботі одного спеціаліста знижує ефективність соціальної допомоги

Проблеми міжвідомчої взаємодії	Характеристика проблеми
<i>Недостатній розвиток соціальних послуг у громадах</i>	Нерівномірна доступність соціальних послуг у різних ТГ
<i>Низький рівень міжсекторальної комунікації</i>	Недостатня взаємодія між державними, громадськими та благодійними організаціями
<i>Соціальна стигматизація сімей у СЖО</i>	Небажання окремих сімей звертатися по допомогу через страх осуду або недовіру до служб
<i>Ускладнення роботи в умовах воєнного стану</i>	Зростання кількості сімей у СЖО та підвищене навантаження на систему соціального захисту

У науково-методичних матеріалах ЮНІСЕФ наголошується, що ефективна міжвідомча взаємодія та ведення випадку є важливими умовами забезпечення якісних соціальних послуг для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Комплексний підхід дає змогу забезпечити безперервність підтримки сім'ї та підвищити результативність соціальної роботи [4].

Міжвідомча взаємодія у процесі надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, є необхідною умовою ефективної соціальної підтримки населення. Координація діяльності різних суб'єктів соціальної роботи забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем сім'ї, сприяє своєчасному виявленню кризових ситуацій, підвищує якість соціальних послуг та створює умови для відновлення соціального функціонування сім'ї.

2.3. Проблеми та шляхи підвищення ефективності надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО

Як ми уже зазначали у першому розділі, система надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, в Україні перебуває у процесі постійного реформування та адаптації до сучасних соціальних викликів. Незважаючи на розвиток нормативно-правової бази, розширення переліку соціальних послуг та впровадження інтегрованого підходу до соціальної підтримки населення,

практика соціальної роботи засвідчує наявність низки проблем, які негативно впливають на якість і доступність допомоги сім'ям у СЖО.

Однією з основних проблем є недостатній рівень доступності соціальних послуг у ТГ, особливо у сільській місцевості та віддалених населених пунктах. У багатьох громадах спостерігається кадровий дефіцит фахівців соціальної сфери, соціальних працівників, психологів та соціальних педагогів, що ускладнює своєчасне виявлення сімей у СЖО та організацію соціального супроводу. За результатами досліджень ринку праці в Україні, у 2025 році 74 % роботодавців відзначали значний дефіцит кадрів, а ще 21 % - часткову нестачу працівників [6]. Водночас *Національний інститут стратегічних досліджень* наголошує, що дефіцит трудових ресурсів в Україні набуває системного характеру та особливо гостро проявляється у сферах, пов'язаних із соціальною підтримкою населення, охороною здоров'я та освітою [40].

Суттєве навантаження на систему соціальних послуг також пов'язане зі збільшенням кількості отримувачів допомоги. За даними міжнародних аналітичних досліджень, станом на 2025 рік в Україні налічувалося понад 3,7 млн ВПО, значна частина яких потребує соціального супроводу, психологічної підтримки та інших соціальних послуг. Це, своєю чергою, посилює потребу у фахівцях соціальної сфери та ускладнює забезпечення індивідуального підходу до роботи із сім'ями у СЖО.

Відповідно до аналітичних матеріалів Міністерства соціальної політики України, проблема нерівномірного розвитку системи соціальних послуг залишається однією з найбільш актуальних у процесі децентралізації соціальної сфери [3]. Значною проблемою є також недостатнє фінансування системи соціальних послуг та обмеженість матеріально-технічних ресурсів. У багатьох ТГ відсутні спеціалізовані служби підтримки сімей, кризові центри, денні центри соціально-психологічної допомоги, що знижує ефективність реагування на кризові ситуації. Крім того, перевантаженість фахівців соціальної роботи значною кількістю випадків ускладнює реалізацію індивідуального підходу до сім'ї.

Важливою проблемою залишається недостатній рівень міжвідомчої взаємодії між суб'єктами соціальної роботи. На практиці нерідко спостерігаються дублювання функцій, несвоєчасний обмін інформацією між установами, формальний характер співпраці та відсутність чіткої координації дій між соціальними службами, закладами освіти, охорони здоров'я та правоохоронними органами. Це ускладнює комплексне вирішення проблем сім'ї та знижує результативність соціальної підтримки.

Окремою проблемою є соціальна стигматизація сімей, які перебувають у СЖО. Частина сімей уникає звернення по допомогу через страх осуду, недовіру до державних установ або небажання розголошувати власні проблеми. У результаті сім'я часто потрапляє у поле зору соціальних служб уже на етапі загострення кризової ситуації, коли проблеми набувають системного характеру.

Сучасні воєнні виклики суттєво ускладнили систему надання соціальних послуг в Україні. Зростання кількості ВПО, сімей військовослужбовців, осіб, які втратили житло чи зазнали психологічної травматизації, спричинило значне навантаження на систему соціального захисту населення. За даними *Міжнародної організації з міграції*, станом на 2025 рік в Україні налічувалося понад 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб, значна частина яких є сім'ями з дітьми та потребує комплексної соціальної підтримки [11].

Показовим прикладом складності організації соціальної підтримки сімей у СЖО є ситуація із сім'ями ВПО у громадах Західної України. Після початку повномасштабної війни багато ТГ зіткнулися зі значним збільшенням кількості сімей, які потребували житла, психологічної допомоги, гуманітарної підтримки та соціального супроводу. Зокрема, у низці громад Львівської області центри соціальних служб спільно з органами місцевого самоврядування, закладами освіти, громадськими та міжнародними організаціями організували комплексну підтримку сімей ВПО. Соціальні працівники здійснювали оцінювання потреб сімей, організували психологічне консультування дітей і батьків, допомагали у працевлаштуванні, оформленні соціальних виплат та адаптації до нових умов проживання. Практика засвідчила, що найбільш ефективними були ті випадки, у

яких забезпечувалася системна міжвідомча взаємодія та індивідуальний підхід до кожної сім'ї [4].

Підвищення ефективності надання соціальних послуг сім'ям у СЖО потребує реалізації комплексних заходів на державному та місцевому рівнях. Насамперед важливим є подальший розвиток інтегрованої системи соціальних послуг у ТГ, розширення мережі соціальних установ та забезпечення їх належного кадрового і ресурсного забезпечення.

Важливим напрямом удосконалення системи соціальної підтримки є розвиток міжвідомчої взаємодії та впровадження мультидисциплінарного підходу до роботи із сім'єю. Це передбачає посилення координації між суб'єктами соціальної роботи, створення єдиних механізмів обміну інформацією, проведення спільних консилиумів і командної роботи фахівців різних сфер діяльності.

Суттєве значення має також підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Сучасні умови потребують розвитку навичок кризового втручання, ведення випадку, міжвідомчої взаємодії, роботи з травмою та психосоціальної підтримки населення. Важливою умовою є також впровадження сучасних цифрових технологій у сфері соціальної роботи та розвиток дистанційних форм надання соціальних послуг.

Перспективним напрямом є посилення профілактичної роботи з сім'ями, спрямованої на раннє виявлення ризиків соціального неблагополуччя, розвиток батьківської компетентності та попередження кризових ситуацій. Це сприятиме зменшенню кількості випадків соціального сирітства, домашнього насильства та інших негативних соціальних явищ.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективність надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО, значною мірою залежить від комплексності соціальної роботи, належного нормативно-правового та ресурсного забезпечення, розвитку міжвідомчої взаємодії й упровадження сучасних соціальних технологій. Удосконалення системи соціальних послуг є важливою передумовою забезпечення соціального захисту сім'ї, підтримки дітей,

підвищення якості життя населення та зміцнення соціальної стабільності суспільства.

Висновки до другого розділу

У другому розділі досліджено практичні аспекти надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО. Встановлено, що ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від комплексного поєднання різних форм, методів і технологій професійної діяльності. У роботі з такими сім'ями застосовуються соціальний супровід, консультування, кризове втручання, ведення випадку, профілактична та соціально-педагогічна робота, тренінгові й арттерапевтичні технології. Доведено, що використання сучасних соціальних технологій сприяє подоланню кризових ситуацій, відновленню соціального функціонування сім'ї, захисту прав дітей та активізації внутрішніх ресурсів отримувачів соціальних послуг.

Обґрунтовано важливість міжвідомчої взаємодії у процесі надання соціальних послуг сім'ям у СЖО. Визначено, що ефективна підтримка сім'ї потребує координації діяльності органів соціального захисту населення, закладів освіти, охорони здоров'я, служб у справах дітей, правоохоронних органів, громадських і міжнародних організацій. Водночас виявлено низку проблем, зокрема кадровий дефіцит, недостатній рівень фінансування, нерівномірний розвиток соціальних послуг у ТГ та ускладнення роботи в умовах воєнного стану.

Встановлено, що підвищення ефективності системи соціальних послуг пов'язане з розвитком міжвідомчої взаємодії, удосконаленням ресурсного забезпечення, підвищенням професійної компетентності фахівців та впровадженням сучасних соціальних технологій у практику соціальної роботи.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено теоретичне узагальнення та аналіз особливостей надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО.

Встановлено, що порушення соціального, економічного, психологічного чи виховного функціонування сім'ї зумовлює виникнення СЖО та потребу у професійній соціальній підтримці. Основними чинниками СЖО є малозабезпеченість, безробіття, внутрішнє переміщення, домашнє насильство, залежності, втрата житла та психологічна травматизація, які негативно впливають на життєдіяльність сім'ї й розвиток дітей.

У процесі дослідження охарактеризовано систему соціальних послуг для сімей, які перебувають у СЖО, та встановлено, що її основною метою є подолання кризових ситуацій, відновлення соціального функціонування сім'ї та забезпечення належних умов життєдіяльності. Визначено, що сучасна система соціальних послуг ґрунтується на принципах гуманізму, адресності, комплексності, доступності та міжвідомчої взаємодії, а головне значення у підтримці сімей мають соціальний супровід, консультування, кризове втручання, психологічна підтримка та інтегровані соціальні послуги у ТГ.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг сім'ям у СЖО в Україні. Встановлено, що правову основу системи соціальних послуг становлять Конституція України, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти у сфері захисту прав людини і дитини, а також державні стандарти соціальних послуг. Доведено, що чинне законодавство формує правові механізми соціального захисту сімей і підтримки дітей.

Визначено основні форми, методи та технології соціальної роботи з сім'ями у СЖО. Доведено, що ефективність соціальної підтримки забезпечується комплексним застосуванням соціального супроводу, ведення випадку, кризового втручання, консультування та профілактичних технологій. Обґрунтовано необхідність орієнтації соціальної роботи на активізацію ресурсів сім'ї та попередження повторного виникнення кризових ситуацій.

Досліджено особливості міжвідомчої взаємодії у процесі надання соціальних послуг сім'ям у СЖО. Встановлено, що ефективність соціальної підтримки залежить від координації діяльності суб'єктів соціальної роботи та комплексності соціального супроводу. Водночас виявлено проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем міжвідомчої координації, кадровим дефіцитом, нерівномірним розвитком соціальних послуг у громадах і недостатнім ресурсним забезпеченням соціальної сфери.

Узагальнення результатів дослідження засвідчило необхідність комплексного вдосконалення системи соціальної роботи, розвитку інтегрованих соціальних послуг, посилення міжвідомчої взаємодії та підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зміцненню інституту сім'ї, захисту прав дітей та підвищенню рівня соціального захисту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін. ; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O_%20Epel_T_Liakh_I_Silantjeva_APSR_FPSRSO_KSPSR.pdf.pdf
2. Віцукаєва К. Соціальний супровід клієнта : навч. посіб. Одеса : Вид. Букаєв В. В., 2017. 322 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/635/3/Vitsuka%D1%96eva%2C%20Kateryna%20Mykhailivna%20%281%29.pdf>
3. Головне сьогодні. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/?utm_source=chatgpt.com
4. Дащаківська О., Максименко К., Стельмах С. #Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія : посіб. Київ, 2021. 72 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/12711/file/Spilno_posibnyk_2_casemanagement.pdf
5. Деякі питання організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2026 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF#Text>
6. Дефіцит кадрів та зростання заробітних плат – тенденції ринку праці у 2026 році. Дослідження ринку праці України. 21.11.2025. URL: https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plat-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/?utm_source=chatgpt.com
7. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ–Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/1/I_ZVEREVA_O_BEZPALKO_G_PETROCHKO_T_ZHURAVEL_N_ZIMOVETST_LYAKH_EDFSS_KSP%26SR_IL.PDF

8. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
9. Залежність. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
10. Звіт за результатами визначення потреб у соціальних послугах мешканців Подільського району міста Києва. Проект. URL: <https://surl.li/vv1kdw>
11. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 22. Січень 2026 року. МОМ ООН Міграція. 16 с. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-naseleння-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo>
12. Конвенція про права дитини : редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
13. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (поточна редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Консультування. Соціальний веб-портал електронних послуг Мінсоцполітики. URL: <https://soc.gov.ua/assets/instructions/cons.pdf>
15. Кризове та екстренне втручання. Соціальний веб-портал електронних послуг Мінсоцполітики. URL: <https://soc.gov.ua/services/kry-ecs-vtru>
16. Любецька М. Адміністративно-організаційні та соціально-психологічні підходи, форми та методи щодо здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2016. № 1. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/14.pdf

17. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>
18. Орленко І. Сучасна типізація соціально-дезадаптованої сім'ї : філософський вимір. *Наукове пізнання : методологія та технологія*. 2017. № 2 (39). С. 76-83. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7381/1/Orlenko%20Iryna%20Mykolayivna%202017%202.pdf>
19. Перелік державних стандартів соціальних послуг, затверджених наказами Мінсоцполітики. Фахівцям надавачів соціальних послуг. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/fakhivtsyam-sotsialnoyi-sfery/fakhivtsyam-nadavachiv-soc-posluh>
20. Перелік термінів. Міждисциплінарна команда. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/42991>
21. Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056869.pdf>
22. Практики надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах : наук.-метод. зб. / за ред. Комарової Н. М.; Держ. ін.-т сімейної та молодіжної політики, Київський міській центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Київ, 2016. 112 с.
23. Прийняття порядку міжвідомчої взаємодії у громадах. Спільно. Соціальні послуги. UNICEF. УМПД. URL: <https://childrights.org.ua/news/pryjnyattya-poryadku-mizhvidomchoyi-vzayemodiyi-u-vinnyczi-zhmerynczi-ta-pyryatyni/>
24. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

25. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
26. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
27. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#n13>
28. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.07.2016 р. № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#n13>
29. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
30. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
31. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
32. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
33. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. *Комп'ютерні технології та Інтернет в інформаційному суспільстві*. С. 119-121. URL: <https://lnk.ua/4jx2S3qbT>
34. Семигіна Т., Слосанська Г., Столярик О. Класифікація та стандартизація соціальних послуг : міжнародний та український досвід. Аналітичний матеріал. Київ: ПРООН, 2024. 274 с. URL:

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/analit_robota_ksp.pdf

35. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Зверєвої. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
36. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за ред. І. Зверєвої, Г. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf
37. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21246/1/T_Zhuravel_V_Petrovich_T_T_siuman_PNVSZPD_SPSR_IL.pdf?utm_source=chatgpt.com
38. Соціальні послуги в Україні : сучасний стан, проблеми, обмеження. ЛЗІ. Міжнародний Фонд Відродження. 2025. 97 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/ali_study_socialservices.pdf?utm_source=chatgpt.com
39. Тополянський С. Особливості та базові аспекти счасної соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2026. Вип. 1 (58). С. 279-284. URL: <file:///C:/Users/911/Downloads/358942-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-833167-1-10-20260425.pdf>
40. Тренди на ринку праці України в умовах війни. 17.10.2025. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trendy-na-rynku-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-viyny?utm_source=chatgpt.com
41. Що таке інтегровані соціальні послуги? Пояснюємо на прикладі. Hope and Homes for Children. URL: <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-poyasniuiemo-na-prykladi/>

42. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціальнопсихологічний супровід : практ. посіб. / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 154 с.
43. European Pillar of Social Rights. Employment. An official website of the European Union. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en
44. European Social Services Index 2025. Cross-Country Analysis. URL: https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2026-01/2025_ESSI_2025_Report_FINAL.pdf
45. Social services of General Interest: The Council of the European Union Insists on the Place and the Role of the Social Services of General Interest within the European Construction. URL: <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-1-2011/case-comments/secteur-public/social-services-of-general-interest-the-council-of-the-european-union-insists>